

РОЗДІЛ 4

**УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ
У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ
ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
1927 РОКУ**

Відразу після отримання повідомлення про призначення виборів як українські, так і польські політичні партії розпочали активну підготовку до них. Варто зазначити, що в середині 1920-х років відбулися значні зміни в суспільних настроях українського населення. Ідея консолідації національних політичних сил знаходила все більше прихильників. Ці зміни привели до перегрупування політичного спектра західноукраїнського суспільства і виникнення нових, більш потужних, політичних партій.

На початку 1925 р. з'явився задум об'єднати незалежну групу УНТП із групою «Заграва», що в 1923–1924 рр. оформилася як окрема політична організація під назвою «Українська партія національної роботи». Згодом до переговорів про об'єднання приєдналася група членів УНТП, яка гуртувалася навколо часопису «Діло», та українські послы в сеймі від Волині. У липні 1925 р. дійшло до об'єднання цих груп в УНДО. Внутрішня боротьба в УНДО, яка загострилася під час обговорення програми партії на II Народному з'їзді 19–20 листопада 1926 р. у Львові, призвела до виходу з партії політиків лівої орієнтації й утворення Української партії праці.

Програма УНДО містила основні положення політичної платформи своєї попередниці – УНТП. Головною метою УНДО проголошувалося здобуття соборної незалежної Української держави. Партія декларувала, що здійснюватиме свої задуми «всіма доцільними засобами боротьби»¹. Значну увагу в новій програмі, ухваленій на II Народному з'їзді, приділено політиці партії щодо місцевого

¹ Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928). Львів, 1995. С. 49–50.

самоврядування. Проте в цьому питанні вона відзначалася односторонністю. У прийнятих резолюціях висловлювався рішучий протест проти безладу, що панував, зокрема делегати протестували проти «політики безправства і штучного підтримання анархії» в самоврядуванні. Особливу стурбованість у них викликали урядові проекти реформування громадського самоврядування та виборчої ординації, які, на думку делегатів, спрямовані на підпорядкування самоврядних органів державній адміністрації. Був висловлений протест проти обмеження компетенцій ТВС і намірів влади ліквідувати його². Проте далі висловлення протесту справа не пішла.

Реорганізація охопила й ліве крило українського національно-державницького політичного спектра. У лютому 1926 р. на з'їзді УРП було прийнято рішення про її об'єднання із крайовою організацією УПРС на Волині в єдину УСРП. Основною її метою було встановлення соціалістичного ладу та досягнення політичної й національної незалежності українського народу. УСРП займала опозиційне щодо офіційної Варшави становище. Що стосується політики в галузі самоврядування, то, на відміну від своєї попередниці – УРП, вона у програмних документах приділила значно менше уваги цій проблемі. Зокрема, у програмі партії, прийнятій на Установчому з'їзді у Львові 14 лютого 1926 р., було лише побіжно згадано про необхідність «мати свої виборні уряди в громадах, повітах і в цілих краю; щоб всіх урядників настановлював сам працюючий народ»³. У новій програмі, затвердженій на XXXII Конгресі партії, що відбувся у Львові 1932 р., про місцеве самоврядування не було жодної згадки⁴. Проте відсутність програмних документів партія компенсувала активною практичною роботою у сфері самоврядування.

Починаючи з 1925 р., робилися спроби відновити колишню УСДП, заборонену польською владою ще 1924 р. Цього вдалося досягнути лише за 3 роки – 8–9 грудня 1928 р. у Львові відбувся з'їзд УСДП. Партія проголосила своєю метою побудову Української Соціалістичної Республіки. Проте, на відміну від початку 1920-х років, УСДП мала значно менший вплив на українське населення.

² Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали: у 3 т. / ред.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Мюнхен: Сучасність, 1983. Т. 2: Міжвоєнний період. С. 176–177.

³ Там само. С. 227.

⁴ Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.). Ф. 4. Збаразьке повітове староство. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 1–9.

Її осередки діяли лише у Львівському та Станиславівському воеводствах, а чисельність партії не перевищувала 1 000–2 000 осіб. За визнанням одного з колишніх лідерів партії Антона Чернецького, «партія існувала хіба формально, бо політичного впливу вона не мала і видатної ролі в політичному житті більше не грала»⁵.

У 1926 р. на політичній арені з'явилася ще одна партія лівого спрямування. За порадою ЦК КПЗУ «Сельсоюз», що діяв як легальна організація на Волині, та партія «Народна воля», яка стояла на москвофільських політичних позиціях, об'єдналися в Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання («Сельроб»). 10 жовтня 1926 р. на з'їзді у Львові відбулося організаційне оформлення цієї партії⁶. Основу її програми складала програма КПЗУ, пристосована до умов легальної діяльності. Проблеми самоврядування залишилися поза увагою керівництва «Сельробу». У програмі лише побіжно згадано, що «партія “Сельроб” бореться за право виборності і повну незалежність від державної адміністрації гмінного, повітового і крайового самоврядування»⁷.

Так, серед усіх українських політичних партій Галичини лише дві – УНДО та УСРП – приділяли значну увагу проблемам самоврядування. З них лише УНДО володіло необхідним людським і матеріальним потенціалом, політичним впливом на населення та представництвом у сеймі, щоби проводити і координувати роботу в самоврядуванні в межах усього регіону. Решта політичних партій не мала вагомого впливу на стан справ у самоврядуванні, їхнє зацікавлення цією проблематикою було локальним і тимчасовим.

Українська й польська преси відразу відгукнулися на повідомлення про майбутні вибори. Вже наступного дня після оголошення терміну виборів, 29 квітня 1927 р. у газеті «Діло» з'явилася редакційна стаття, де було заявлено про різко негативне ставлення УНДО до куріальної системи виборів і робився висновок, що в інших умовах «ми мусіли б не лише поборювати такі вибори, але й бойкотувати їх. Однак, маючи на увазі вищі громадянські цілі, мусимо використати цю рідкісну нагоду покласти край комісарській сваволі»⁸.

⁵ Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). Івано-Франківськ, 1995. С. 47.

⁶ Маківка С. А. Тривожні дороги. Львів: Каменярь, 1967. С. 48.

⁷ Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.). Ф. 91. Тлумацьке повітове староство. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 3.

⁸ Діло. 1927. 29 квітня.

Подібне становище щодо виборів зайняли й інші провідні західноукраїнські політичні партії. Зокрема, у зверненні «Сельробу» стверджено: «Призначення виборів до органів місцевого самоврядування означає кінець комісарської сваволі, проте не означає кінця безправного стану в цій ділянці суспільного життя. Зваживши, що вибори, проведені навіть серед найгірших умов, є школою політичного виховання для широких українських мас, «Сельроб» закликає всіх селян і робітників до активної участі у виборах»⁹. 7 травня 1927 р. відбулося засідання Головної управи УСРП, на якому була прийнята постанова із закликом до всіх українців, не залежно від їхньої політичної належності, взяти активну участь у виборах¹⁰. Навіть друкований орган УХО газета «Нова зоря», що виражала інтереси церковних кіл, опублікувала звернення «Єпископи Галицької провінції до священства і народу», у якому містився закликом до активної участі у виборах¹¹. Не залишилися осторонь виборчої акції і старорусини. Газета «Русській голос» опублікувала повідомлення про крайовий з'їзд Руської народної організації і про прийняту на з'їзді резолюцію із закликом до активної участі у виборах¹². Нелегальна КПЗУ, використовуючи легальні та напівлегальні комітети, створені за участю «Сельробу», ППС – лівіці, також долучилися до передвиборчої боротьби, використовуючи її передовсім для агітації¹³. Так, західноукраїнські партії всього політичного спектра вирішили взяти участь у виборах до сільських і міських громадських рад.

Польські політичні партії також брали активну участь у підготовці до виборів, за винятком ППС. Її головною вимогою була ліквідація куріальної системи виборів і запровадження п'ятиприкметникового виборчого права. Оскільки виборча ординація не відповідала цим вимогам, вона вирішила бойкотувати вибори. З такою пропозицією окружний комітет ППС Східної Малопольщі звернувся до центральних партійних органів. Одночасно, на конференції ППС Східної Малопольщі, була прийнята відповідна резолюція¹⁴.

⁹ Dziennik Ludowy. 1927. 20 maja.

¹⁰ Громадський голос. 1927. 14 травня.

¹¹ Нова зоря. 1927. 5 червня.

¹² Руській голос. 1927. 26 червня.

¹³ Державний архів Львівської області (Держархів Львівської обл.). Ф. 1. Львівське воеводське управління. Оп. 56. Спр. 776. Арк. 210–218.

¹⁴ Dziennik Ludowy. 1927. 18 maja.

Ця позиція знайшла підтримку з боку Центрального виконавчого комітету партії¹⁵. Намагаючись якось вплинути на уряд, 24 травня 1927 р. делегація ППС Східної Малополющі на чолі з послом Юліаном Смулікковським побувала на прийомі у віцепрем'єра Казимира Бартеля та міністра внутрішніх справ Філіціана Славой-Складковського і вручила їм петицію із пропозицією відмовитися від проведення виборів. Однак міністри заявили, що лише беруть до уваги їхню позицію¹⁶. У газеті «Діло» з'явилася стаття, у якій УНДО прокоментувало відмову ППС брати участь у виборах так: «Чи можемо ми дозволити собі бойкот виборів? Очевидно, ні! Бо чи візьмуть пепеесівці участь у виборах, чи ні, польськість на цьому не втрапить»¹⁷. У зв'язку з виборами до громадських рад польські партії створили єдиний проурядовий блок. Поза ним залишилися лише національні демократи (ендеки) та християнські демократи (хадеки)¹⁸. Українські партії так і не створили єдиного передвиборчого блоку. Неодноразово ЦК УНДО закликав керівництво інших партій об'єднати свої сили напередодні виборів, проте відповідної угоди так і не було досягнуто.

Ще одна важлива проблема, яку активно обговорювали на сторінках преси, – укладення передвиборчих союзів. 28 квітня 1927 р. у редакційній статті «Діла» УНДО висловилося за «єдиний український виборчий фронт» і союзником назвало єврейське населення¹⁹. Можливість укладення українсько-єврейського передвиборчого союзу дуже занепокоїла польські урядові структури. «Dziennik Lwowy» відреагував на це так: «Відповідальні єврейські політики повинні розуміти, що виборчий компроміс з УНДО, партією, що принципово негативно відноситься до польської держави, кинув би тінь на дальший розвиток польсько-єврейських відносин. Чи євреї хочуть взяти на себе відповідальність за їх погіршення – на це дасть відповідь майбутнє»²⁰. «Dziennik Polski», торкаючись цієї проблеми, заявив: «Якщо українці в державі свідомо представляють собою відцентрові сили і бажають перетягнути на свій бік євреїв, то з польського боку на адресу тих партій,

¹⁵ Dziennik Ludowy. 1927. 20 maja.

¹⁶ Ibid. 26 maja.

¹⁷ Діло. 1927. 29 квітня.

¹⁸ Там само. 4 червня.

¹⁹ Там само. 28 квітня.

²⁰ Dziennik Lwowski. 1927. 29 kwietnia.

які б прийняли таку пропозицію, повинна бути висловлена пересторога»²¹.

Так, у виступах офіційних польських посадових осіб було недвозначно зроблено натяк на негативні для євреїв наслідки українсько-єврейського союзу під час виборів. Саме тому до його укладення не дійшло. Євреї зайняли вибічувальну позицію і загалом дотримувалися укладеної ще 1925 р. угоди між польською владою та Єврейським клубом у сеймі. Згідно з нею, єврейська сторона обіцяла підтримувати певні польські інтереси, тоді як уряд погодився на деякі поступки єврейській меншості в Польщі²². УНДО вдалося увійти в союз лише з однією єврейською політичною партією – сіоністами.

Активна підготовка до виборів і велике зацікавлення ними українського населення, громадських організацій та політичних партій викликали занепокоєння в деяких польських політичних угруповань. Головна управа ПСЛ «П'яста» провела нараду за участю члена ТВС у Львові сенатора С. Бялого і прийняла постанову про шкідливість виборів для «польського стану посядання».

Делегація польського «табору народового» у складі послів З. Стронського, Я. Замоїського та Я. Бриля побувала на прийомі у віцепрем'єра К. Бартеля і звернула його увагу на те, що майбутні вибори можуть зовсім змінити вигляд громадських рад у Галичині²³. Навіть у розпал виборів, робилися спроби їх зупинити. 30 червня 1927 р. відбулося засідання Адміністративної комісії сейму, на якому представник ННС посол М. Козловський виступив із вимогою перенести термін виборів до органів місцевого самоврядування в Галичині й Волині. На його думку, їхнє проведення на основі австрійської виборчої ординації і відповідних розпоряджень Польської ліквідаційної комісії призведе до штучного, непропорційного зміцнення представництва українського і єврейського населення у громадських радах. У прийнятій резолюції висловлювався заклик до уряду припинити вибори²⁴.

Проте подібні заяви та заклики не вплинули на позицію уряду щодо виборів, який мав підстави сподіватися на їхні сприятливі

²¹ Dziennik Polski. 1927. 6 maja.

²² Редліх С. Єврейсько-українські стосунки в міжвоєнній Польщі у висвітленні української преси. *Сучасність*. 1992. № 8. С. 78.

²³ Діло. 1927. 15 травня.

²⁴ Ilustrowany Kurjer Codzienny. 1927. 2 lipca.

результати для польської сторони. Були причини, які давали йому підстави для оптимізму. Весь процес підготовки до виборів і їхній перебіг контролювала адміністративна влада в особі старости. Величезний вплив на процес виборів мали виборчі комітети, членів яких призначали старости. Українці потрапляли до їхнього складу як виняток. Адміністративна влада мала практично необмежену можливість втручання у їхній перебіг, а відтак впливати на результат. Всі ці чинники застосувала влада під час виборчої кампанії.

Вибори до органів місцевого самоврядування відбувалися в напруженій боротьбі. Намагаючись будь-що забезпечити перевагу поляків, державні чиновники всіма можливими способами втручалися у вибори. Особливо відзначилися наказні комісари і війти. Наприклад, у с. Заставне біля Угнова до виборчого комітету було внесено 23 протести, проте місцевий наказний війт відмовився їх розглядати, мотивуючи своє рішення тим, що вони написані «руською мовою»²⁵. У Василеві Великім (повіт Рава-Руська) наказний війт за мовчазної згоди повітового відділу самовільно вніс зміни у список виборців і тримав його в себе доти, доки не закінчився термін внесення протестів. Коли мешканці села ознайомилися з ним, то виявилось, що зі списку зникли прізвища кількох десятків українців. Проте вдіяти нічого не можна було²⁶.

Нерідко комісари за допомогою погроз примушувати селян голосувати за потрібних людей. Так, у с. Нагоряни (Львівський повіт) 19 і 20 червня 1927 р. проходили вибори. За кілька днів до них наказний комісар за допомогою погроз намагався вплинути на виборців. Двірський економ погрожував звільнити з роботи двірську службу, якщо та не проголосує за потрібних людей. Відтак, із 16 радних були обрані лише 3 українці, хоча село на дві третини – українське²⁷.

Найпоширенішим порушенням виборчої ординації було невнесення українців до списків виборців. Використовуючи необізнаність селян із тонкощами виборчої ординації, влада позбавляла частину з них можливості брати участь у виборах. У всіх випадках це були українські селяни. Наприклад, у с. Константинівка (Тернопільський повіт) до списку IV виборчого кола було внесено лише

²⁵ Діло. 1927. 21 червня.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само. 25 червня.

30 виборців, хоча насправді їх налічувалося 200²⁸. У громаді Звиначі (Чортківський повіт) 22 жителі села із правом голосу не знайшли своїх прізвищ у виборчих списках²⁹. Часто махінації ставати демонстративними і набирали такого масштабу, що старости змушені були зупиняти вибори й переносити їх на пізніше. Такі випадки, зокрема, зафіксовані в селах Гоголів, Новий двір (Сокальський повіт)³⁰. Дуже часто, у разі перемоги українців, вибори визнавали недійсними. Наприклад, у с. Воля Висоцька (Жовківський повіт) після того, як у трьох із чотирьох виборчих колах перемогли українці, наказний комісар оголосив вибори недійсними³¹.

Протестуючи проти зловживань і фальсифікацій властей, українські виборчі комітети переважно вносили протест проти результатів виборів або бойкотували їх. Так, у с. Кукизові (Львівський повіт) унаслідок зловживань, а саме через внесення польських колоністів із сусіднього села у списки виборців, голосування за людей, які роками не живуть у селі, участь у виборах малолітніх, перемогу здобули поляки. Українці внесли протест, проте безрезультатно³². У протесті селян Дарахова (Теребовлянський повіт) було перелічено 16 видів зловживань: від невнесення до списку виборців до голосування за померлих. Особливо вразив селян той факт, що у II виборчому колі голосувало всього 83 особи, а польський список отримав 115 голосів³³.

Подібна ситуація, хоча і в менших масштабах, склалася і під час виборів до міських рад. Українці становили третю за чисельністю етнічну групу в галицьких містах. Тому масові зловживання були переважно в тих містах і містечках, у яких українці чисельно переважали. Наприклад, у м. Яворів під час виборів до міської ради були допущені такі масові зловживання, що Український виборчий комітет змушений був послати телеграму протесту львівському воєводі та в МВС. У ній стверджено: «До списків виборців свідомо не внесено 800 виборців – українців. З 1 100 виборчих

²⁸ Там само. 29 червня.

²⁹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 14. Чортківське повітове староство. Оп. 2. Спр. 135. Арк. 1–37.

³⁰ Діло. 1927. 30 червня.

³¹ Там само. 3 липня.

³² Там само. 22 липня.

³³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 10. Теребовлянське повітове староство. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 3–4.

протестів відкинуто майже всі. Інтервенції у старостві безуспішні. Просимо усунути зловживання»³⁴. Проти підсумків міських виборів масово вносили протести. Зокрема, у Тернопільському воєводстві були внесені в 40 міських виборчих округах із 85³⁵. До того ж протести також вносили і від імені єврейських виборчих комітетів, як-от у Станіславі³⁶.

Польська влада використовувала всі можливі способи, щоб забезпечити перевагу поляків у громадських радах. У громадах, де українці становили більшість, старости закликали до укладення передвиборчого компромісу між польським та українським населенням і складання спільних списків кандидатів на радних. Унаслідок такого «компромісу», наприклад, у с. Небилові (Калуський повіт) із 6 поляків, що мали право голосу, до громадської ради було обрано 3-х³⁷. Проте там, де чисельна перевага українців була незначною, про жодні компроміси вже не йшлося. У с. Буцнів (Тернопільський повіт) 54 % населення становлять українці і 46 % – поляки. Польський виборчий комітет запропонував українцям 2 мандати із 32-х. У відповідь українське населення бойкотувало вибори³⁸. Подібні випадки адміністративного тиску на українське населення під час виборів і фальсифікацій їхніх результатів були не поодинокими й відбулися в усіх трьох південно-східних воєводствах Польщі. Про це свідчить не лише величезна кількість фактичного матеріалу, опублікованого у пресі, але й той факт, що майже у 80 % громад після проведення виборів було внесено протест із вимогою скасувати їхні результати і провести перевибори.

Вибори 1927 р. до органів місцевого самоврядування не торкнулися Львова. Формально діяв Статут міста від 1870 р., оскільки жодного розпорядження про призупинення його дії не було прийнято. Фактично, місто перебувало під керівництвом львівського воєводи. Створена на основі його указу Прибічна рада на чолі з урядовим комісаром Яном Стшелецьким не являла собою представницький орган самоврядування, оскільки походила з номінації,

³⁴ Діло. 1927. 30 червня.

³⁵ Держархів Тернопільської обл. Ф. 231. Тернопільське воєводське управління. Оп. 5. Спр. 1458. Арк. 44–51.

³⁶ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 27. Станіславське міське управління. Оп. 1. Спр. 132. Арк. 89–95.

³⁷ Діло. 1927. 3 липня.

³⁸ Там само.

мала лише дорадчі функції і у діяльності користувалася винятково указами воеводи. Крім того, більша частина владних повноважень була передана комісарові. Початково чисельність Прибічної ради становила 32 особи. Згодом декілька разів збільшувалася: 17 листопада 1927 р. – на 37 осіб, а 14 травня 1929 р. – ще на 16 радних. Остаточо налічувала 60 осіб.

Прибічна рада керувала містом до червня 1930 р. У 1928 р. відбулися персональні зміни в керівництві радою. 27 вересня Яна Стшелєцького на посаді урядового комісара замінив ОТО. Надольський³⁹. Українці мали чотирьохособове представництво у Прибічній раді, але були позбавлені будь-якого впливу на її діяльність. Зокрема, виступаючи на її засіданні 23 лютого 1928 р., радний Володимир Децикевич вніс пропозицію про вживання української мови, поряд із польською, у повідомленнях і відповідях магістрату. Польські радні відхилили цю пропозицію, мотивуючи своє рішення тим, що рада не компетентна вирішувати політичні питання. Така ж доля спіткала пропозицію українських радних виділити кошти на підтримку Українського національного музею та Українського театру⁴⁰.

Виділення коштів на потреби українських культурно-освітніх установ Львова було надзвичайно болючим питанням. Ця проблема постійно поставала на засіданнях міської ради при обговоренні бюджету міста. З цього приводу член Прибічної ради Дам'ян Лопатинський, виступаючи на її засіданні під час обговорення бюджету, заявив: «Не знайшли заспокоєння в бюджеті потреби мешканців-українців. На українські потреби знаходимо в бюджеті лише дві позиції: це в розділі суспільної опіки 5 000 злотих на Український притулок і в розділі охорони здоров'я 5 000 злотих на народну лікарню. Може скластися враження, що чисельність українського населення незначна, або що немає ніяких українських інституцій, які б працювали в сфері освіти, культури, охорони здоров'я і заслуговували на допомогу. Для прикладу, міська рада виділила для потреб польського театру у Львові 1 млн злотих протягом року, а прохання виділити 20 тис. злотих для Українського театру було відхилено»⁴¹.

³⁹ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Львівське воеводське управління. Оп. 35. Спр. 153. Арк. 1; Оп. 35. Спр. 572. Арк. 1.

⁴⁰ Діло. 1930. 5 квітня.

⁴¹ Діло. 1929. 28 березня.

Прибічна рада проіснувала до 12 червня 1930 р.⁴². У зв'язку із протестом попередньої Тимчасової міської ради проти її розпуску і позитивним вирішенням цього питання Найвищим адміністративним трибуналом львівський воєвода Агенор Голуховський 24 травня 1930 р. видав розпорядження про розпуск Прибічної ради і відновлення діяльності Тимчасової міської ради. Одночасно кількість радних була збільшена до 130 осіб⁴³. Новопризначена міська рада управляла містом до травня 1934 р. – до перших виборів, проведених уже на основі нового самоврядного законодавства⁴⁴. У червні 1930 р. новим президентом міста було обрано Яна Бжозовського. Згодом, 26 листопада 1931 р., його замінив Вацлав Дрояновський⁴⁵. У новопризначеній Тимчасовій раді було 9 українців. Це найбільша кількість радних-українців, які були членами міської ради Львова в міжвоєнний період. Очолив українців у міській раді Володимир Децикевич. Окрім цього, ще чотири радних представляли «руське населення» Львова. Проте кількісне збільшення українського представництва не вплинуло на становлення міської ради до потреб української частини населення міста – їх і надалі ігнорували.

Наприкінці літа 1927 р. вибори до органів місцевого самоврядування Галичини в більшості громад закінчилися і дали результати. У Львівському воєводстві українці здобули: 15 986 мандатів у громадських радах (40,4 %), 284 – в міських (11,1 %), 59 – у повітових (15,6 %). Водночас поляки отримали 19 069 мандатів у громадських радах (48,2 %), 1 325 – у міських (51,9 %), 282 – у повітових (74,8 %).

У Тернопільському воєводстві українці здобули 15 670 мандатів у громадських радах (62,1 %), 326 – у міських (24,4 %), 72 – у повітових (26,9 %). Поляки отримали 8 776 мандатів у громадських радах (34,6 %), 492 – у міських (36,8 %), 179 – у повітових (66,8 %).

Найкращі результати українці отримали у Станиславівському воєводстві: 17 845 мандатів у громадських радах (79,9 %), 363 – у міських (28,5 %), 86 – у повітових (24 %). Водночас поляки – 2 877 мандатів у громадських радах (12,8 %), 427 – у міських (33,6 %), 151 – у повітових (57,6 %).

⁴² Держархів Львівської обл. Ф. 2. Магістрат м. Львова. Оп. 26. Спр. 2025. Арк. 41–42.

⁴³ Діло. 1930. 27 травня.

⁴⁴ Держархів Львівської обл. Ф. 2. Магістрат м. Львова. Оп. 26. Спр. 285. Арк. 5.

⁴⁵ Там само. Спр. 2240. Арк. 36.

Підсумки виборів до громадських і міських рад викликали бурхливу дискусію на сторінках як польської, так і української партійної преси. «Громадський голос», орган УСРП, оцінюючи роль партії у виборах, зазначав: «Якщо розглянути щойно минулу кампанію за вільні громадські вибори, то треба визнати, що на загал і майже без винятку ціла УСРП як організація і її повітові та місцеві сільські організації, гідно стали на бойових позиціях»⁴⁶. У статті «Як ми провели вибори», надрукованій в органі УНДО газеті «Свобода», стверджено: «Аналізуючи результати виборів в цілому, визнаємо, що вони в загальному для нас корисні»⁴⁷. В іншій статті – «Після громадських виборів» – усі заслуги за результати приписували УНДО⁴⁸. Партійна преса інших українських політичних партій обмежилася повідомленням про загальні результати виборів.

Якщо тон української преси був спокійним, то польської – тривозним. Так, у статті «Самогубна політика», надрукованій у газеті «Słowo Polskie», вказано, що результати виборів «принесли погром польськості на Волині і болюче зменшення польського “стану посаданя” в Галичині. Виною тут “санация”, яка в боротьбі з ендекамі довела до проведення виборів»⁴⁹. Подібний тон коментарів був і в «Ilustrowanego kurjera codziennego»⁵⁰. Тернопільський «Głos Polski», коментуючи результати виборів до міських рад, із жалем зазначав: «Найгірше є те, що до міських рад допущено величезну кількість русинів. Вибрано, як правило, рішучих ворогів держави»⁵¹.

Різкий тон коментарів польської преси і звинувачення на адресу уряду за негативні, з погляду опозиції, результати виборів змусили останній виправдовуватися. У проурядовій варшавській газеті «Епока» з’явилася стаття, у якій було заявлено: «Навіть при найбільших успіхах виборчої акції поляки не можуть мати впливу на хід самоврядних справ на східних окраїнах»⁵².

Основним завданням під час підготовки і проведення виборів польський уряд вважав недопущення їхнього проведення в заполітизованому форматі, а лише – на платформі реальної господарської

⁴⁶ Громадський голос. 1927. 23 липня.

⁴⁷ Свобода. 1927. 7 серпня.

⁴⁸ Там само. 17 серпня.

⁴⁹ Słowo Polskie. 1927. 10 sierpnia.

⁵⁰ Ilustrowany Kurjer Codzienny. 1927. 17 lipca.

⁵¹ Głos Polski. 1927. 21 sierpnia.

⁵² Епока. 1927. 8 sierpnia.

співпраці. З цією метою була висунута ідея створення передвиборчого блоку трьох народів: польського, українського і єврейського. Новостворене політичне об'єднання одержало назву «Союз направи Польщі». Проте ця проурядова організація не виправдала покладені на неї надії. Незважаючи на те, що в низці громад, особливо в містах, були випадки складання спільних передвиборчих списків кандидатів на радних, все ж вони стали швидше винятком, ніж правилом. Показово, що керівництво СНП позитивно оцінило свої здобутки під час виборів. Так, член його правління Зигмунд Стронський заявив: «Істотно, результат виборів становить великий успіх СНП, що виявляється не лише у великій кількості членів і прихильників цієї організації, що увійшли до складу громадських рад, але й у перемозі ідей, оголошених СНП. Ідея блоку трьох народів була прийнята цілим місцевим населенням»⁵³.

Зовсім по-іншому оцінив результати виборів генеральний секретар опозиційного урядові ННС З. Свірський. «Можу заявити, – твердив він, – що ідея блоку трьох народів не знайшла підтримки більшості поляків»⁵⁴. Подібну оцінку ролі СНП у виборах дав член правління УНДО Олександр Марітчак. Він зазначив: «При виборах до міських рад УНДО уклало угоду лише з Крайовою сіоністичною організацією. Результати виборів вважаю корисними для українців, хоча в ряді місцевостей ми не здобули належної кількості мандатів внаслідок порушень під час проведення виборів»⁵⁵.

Кожна з політичних партій, яка взяла участь у виборах, на сторінках своєї преси намагалася переконати, що висунуті програми та ідеї знайшли підтримку серед населення і здобули помітний успіх. Проте результати, їх національна та політична характеристика дають підстави зробити висновки, які не зовсім збігаються з офіційними заявами керівництва основних політичних партій.

Якщо взяти загальні результати виборів по трьох воєводствах, то можна побачити, що українці досягли значного успіху у виборах до сільських громад і отримали представництво в міських радах. Особливо відчутною їхня перемога була на виборах до сільських рад у Тернопільському і Станиславівському воєводствах. У першому українське сільське населення становило, за офіційними

⁵³ Dziennik Lwowski. 1927. 29 lipca.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

даними, 50,8 %, а на виборах здобуло 62,1 % мандатів сільських радних; у другому ці цифри становлять 78,6 % і 79,9 % відповідно. Лише у Львівському воєводстві при 53,3 %⁵⁶ українців, що проживали у селі, на виборах здобули 40,4 % мандатів⁵⁷. Саме в цьому воєводстві, де українське населення в селах мало незначну перевагу, адміністративній владі вдалося забезпечити перемогу на виборах польській меншині.

Детальний аналіз результатів виборів до сільських громад у Львівському воєводстві дає підстави зробити певні висновки. Вибори були призначені в 1 819 громадах. У 116 громадах із різних причин (зупинка виборів, визнання недейсними результатів і призначення перевиборів) вибори не відбулися. Тому на кінець 1927 р. були відомі результати в 1 703 громадах: у 1 067 переважали українці, у 612 – поляки, у 3 – поляків і українців було приблизно порівно, у 21 – переважали німці. У результаті виборів українці здобули більшість лише в 1 002 громадах, у 36 – однакове представництво з поляками, у 41 – перемогли німці. Так, поляки здобули перемогу не лише в тих громадах, де переважали, але й у тих, де становили меншість⁵⁸.

Якщо після виборів до сільських громадських рад можна було говорити про перемогу українців, то у виборах до міських їхні успіхи були значно менші. Лише в Тернопільському воєводстві українці здобули дещо більшу кількість мандатів міських радних відносно кількості українського населення в містах. При 19,5 % міського населення вони здобули 24,4 % мандатів міських радних⁵⁹. І хоча поляки також не одержали абсолютної переваги в міських радах, оскільки значну кількість мандатів отримали євреї, при розгляді спірних питань єврейські радні завжди блокувалися з поляками. Міські вибори мали ще одну особливість. Саме в містах, де майнова нерівність між українцями, з одного боку, і поляками та євреями – з другого, була значною, найбільше виявила себе куріальна система виборів, яка прямо заперечувала принцип рівності, задекларований у Конституції Польщі. Зокрема, у Станіславові I виборче коло налічувало 1 049 виборців, II – 609, III – 11 002, IV – 21 496. У всіх виборчих колах обирали однакову кількість міських

⁵⁶ Sprawy Narodowościowe. 1935. Nr 6. S. 563.

⁵⁷ Felinski M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej. Warszawa, 1931. S. 80.

⁵⁸ Ilustrowany Kurjer Codzienny. 1927. 26 października.

⁵⁹ Sprawy Narodowościowe. 1935. Nr 6. S. 16.

радних⁶⁰. З огляду на це, скандального резонансу набули вибори до міської ради Дрогобича. Кількість виборців, які мали голосувати в I колі, становила лише 9 осіб. Із них голосувало лише 8, а обирали вони 18 радних. Тому один із виборців у листі до товариша писав: «Призначаю тебе міським радним в Дрогобичі»⁶¹.

Аналіз виборів був би не повним без їхньої політичної характеристики. Серед усіх українських політичних партій лише УНДО мало реальні можливості для підготовки і координації виборів у межах усього регіону. Проте, незважаючи на неодноразові заклики його керівництва, створити єдиний український передвиборчий блок не вдалося. Найбільшу кількість мандатів здобуло УНДО – 52,1 %; УСРП – 12,2 %; проурядовий УНС – 7,4 %; москвофіли – 7,3 %; «Сельроб» – 2,9 %; комуністи – 0,6 %. Значну кількість мандатів здобули безпартійні – 15,9 %⁶². Із цього приводу польська преса не без задоволення констатувала: «Значна частина українських радних є безпартійними. Вони лояльні і ні до якої політики не втручаються»⁶³. Оцінюючи результати виборів із такого погляду, треба зазначити, що заяви українських політиків у пресі про перемогу на виборах були явним перебільшенням.

Ще одна особливість устрою самоврядування в Галичині фактично зводила нанівець чисельну перевагу українців у громадських радах: устрій місцевого самоврядування, побудований на австрійській законодавчій базі і частково пристосований до сучасних умов польськими урядами, реальну владу у громаді віддав громадській старшині в особі вїйта у селі, бургомїстра чи президента в містах. І хоча ці посади були виборними, для затвердження рішення радних необхідна була згода повітових відділів та старост. Тому кількість вїйтів-українців, не кажучи вже про бургомїстрів, була мізерною. Навіть коли вся громадська рада складалася з українців, влада не погоджувалася на призначення вїйтом українця, особливо коли претендент на цю посаду належав до української політичної партії чи займав активну громадську позицію. Крім того, будь-яке рішення громадської ради повинно було пройти процес затвердження виконавчим органом місцевого самоврядування вищого ступеня – повітовим відділом, який одночасно виконував контрольні функції

⁶⁰ S.S.S. Okres II. – 70 pos. z 31.01.1930. S. 16.

⁶¹ Ibid.

⁶² Свобода. 1927. 9 жовтня.

⁶³ Słowo Polskie. 1927. 20 sierpnia.

щодо громадських рад. Повітовий відділ мав право відхилити будь-яку постанову громадської ради без обґрунтування свого рішення.

Вибори до повітових рад та відділів у 1927 р. так і не були проведені. Влада зберегла повноваження старих повітових рад та відділів, створених винятково шляхом призначення. Це також суперечило положенню Конституції 1921 р., яке твердило, що органи місцевого самоврядування всіх рівнів, а отже, і повітові ради, повинні формуватися шляхом виборів.

Хоча вибори до органів повітового самоврядування не відбулися, влада його реформувала. До 1927 р. у Галичині лише в деяких повітах діяли повітові ради і відділи, обрані ще до війни. У тих, де ці ради внаслідок різних причин були неукмплектовані, вона призначала урядових комісарів. У низці повітів їхні функції виконували старости. Після виборів санаційний режим вирішив об'єднати адміністративну та самоврядну владу в повіті. З цією метою були розпущені наявні повітові ради. Місце голів повітових рад та урядових комісарів обійняли старости. Їм, як новим головам повітових рад, додавалися прибічні, які офіційно називалися тимчасовими повітовими урядами. Така реорганізація була проведена в усіх повітах Галичини. Востаннє це було зроблено в Копичинському повіті Тернопільського воеводства в листопаді 1928 р.⁶⁴

Після реорганізації повітового самоврядування виявилось, що поляки отримали абсолютну перевагу в повітових прибічних радах. У Львівському воеводстві чисельність польських радних у них становила 74,8 %, у Тернопільському – 66,8 %, у Станіславівському – 57,6 %⁶⁵. Відсоток українців у повітових радах був незначним. За свідченням української преси, влада призначала радними неписьменних українців або колишніх наказних комісарів, усунених із посад унаслідок зловживань⁶⁶.

Проведені вибори до громадських рад у Галичині лише частково вносили вкрай ненормальні відносини у сфері самоврядування, і то лише в селах та містах. Повітове самоврядування повністю контролювала влада. Реальної картини співвідношення національностей вибори не могли дати, оскільки влада робила все можливе для забезпечення переваги поляків. Головною метою уряду було не

⁶⁴ Діло. 1929. 20 квітня.

⁶⁵ Feliński M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej. S. 80.

⁶⁶ Діло. 1929. 20 квітня.

лише зберегти дотеперішній «стан посядання», а й збільшити його. Для досягнення цієї мети він не гребував жодними засобами. Саме тому вибори до органів місцевого самоврядування в Галичині були проведені на основі австрійської куріальної системи, яка ставила в упривілейоване становище заможні верстви населення, тобто поляків та євреїв. Фальсифікації, зловживання під час виборів і втручання державних чиновників у їхній перебіг сприяли перемозі поляків у низці громад.

На результати виборів вплинула також неготовність провідних українських партій до них, а також відсутність єдності. У підсумку поляки не лише зберегли вплив у місцевому самоврядуванні, а й збільшили його. При збереженні повного контролю властей над повітовим самоврядуванням надії українців на те, що самоврядування стане для них тим самим, чим було для поляків за Австро-Угорщини, виглядали марними. Очевидно, розуміючи це, українська преса змінила тон публікацій, а Олександр Марітчак, віцеголова екзекутиви УНДО, змушений був визнати: «Не вважаю, що результати виборів мали якийсь вплив на зміну відносин в краю. Безперечно, що вибори приведуть до покращення господарського становища громад. Проте негативне ставлення всіх польських партій ... до українського населення не зміниться. У поляків немає розуміння української справи»⁶⁷.

Самоврядні вибори 1927 р. у Галичині лише частково врегулювали стосунки в цій сфері. З одного боку, законодавча неврегульованість питань, що стосуються самоврядування, а із другого – надмірна зацікавленість урядових структур у контролі над ними, не сприяли ефективному функціонуванню самоврядних установ. У центрі уваги політичних сил краю опинився саме національний аспект цієї проблеми. Перед українським громадянством вибори поставили більше питань, ніж відповідей. З одного боку, вони показали велику зацікавленість українців справою організації власного самоврядного життя, а з другого – неспроможність політичних партій організувати планомірну роботу в самоврядних інституціях. Українські партії та провідні політики не знайшли ефективного засобу відстоювання інтересів українського населення в органах самоврядування.

Безперечно, що однією із причин такого стану речей була урядова політика щодо самоврядування. Навіть призначення виборів

⁶⁷ Dziennik Lwowski. 1927. 29 lipca.

на конкретний термін зовсім не означало їхнього проведення. У низці громад вибори так і не відбулися і вони й надалі залишалися під управлінням наказних комісарів. Неодноразово такі факти прямого порушення відповідного розпорядження міністра внутрішніх справ ставали предметом запитів українських послів у сеймі. Зокрема, у громадах Потеличі та Верхрата (Рава-Руський повіт) вибори проведено аж у липні 1928 р., тобто із затримкою в рік. Відповідаючи на офіційний запит із цього приводу, староста заявив: «Серед причин затримки з проведенням виборів є політичні моменти. Особливо мені залежить на тому, щоб вибори до громадської ради не відбулись під час виборів до Сейму, під час яких дуже сильна українська агітація не сприяла б проведенню цих виборів»⁶⁸. У громадах Дарахів та Островчик (Теребовлянський повіт) новообрані ради були розпущені, і ці села ще в 1928 р. перебували під управлінням наказних комісарів⁶⁹.

Значної частини громад торкнулися повторні вибори – у цьому випадку влада виявила подвійні стандарти у вирішенні спірних питань. Якщо протест проти результатів вносив польський виборчий комітет, то здебільша його відразу розглядали і приймали позитивне рішення щодо нових виборів. Зокрема, в с. Угринів (Сокальський повіт) у липні 1927 р. на виборах до громадської ради перемогу здобули українці. Поляки внесли протест, відтак вибори визнали недійсними і призначили перевибори. За ініціативою старости були складені нові списки виборців, викреслено з них значну частину українців. Так він домігся обрання потрібного складу громадської ради на виборах у червні 1928 р.⁷⁰

Зовсім по-іншому староста ставився до протестів українців. У с. Журавка (Рава-Руський повіт) унаслідок зловживань була обрана така громадська рада, проти якої запротестувало все село. Але протягом року староста не розглядав протесту і не призначав нових виборів; у селі й надалі керував наказний комісар⁷¹. Іноді старости без видимих на те причин не затверджували складу

⁶⁸ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Львівське воєводське управління. Оп. 11. Спр. 2657. Арк. 5–7.

⁶⁹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 10. Теребовлянське повітове староство. Оп. 2. Спр. 51. Арк. 1.

⁷⁰ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Львівське воєводське управління. Оп. 11. Спр. 2646. Арк. 4.

⁷¹ Там само.

новообраних рад, навіть коли проти виборів не було внесено офіційного протесту. У с. Городовичі (повіт Старий Самбір) упродовж року новообрані радні чекали на затвердження їхнього вибору старостою. Тим часом село і надалі залишалося під управлінням наказного комісара⁷². Наведені факти були непоодинокими і відбувалися на території всіх трьох південно-східних воєводств Польщі. Так, на 1 грудня 1928 р., за даними уряду, у Львівському воєводстві продовжували існувати 134 громади, де громадські ради так і не були обрані. У Тернопільському воєводстві таких налічувалося 46, а у Станиславівському – 41⁷³.

Українсько-польське протистояння за впливи в самоврядних установах, що загострилося під час виборів до громадських рад, продовжилося і в час виборів керівництва громад – вїйта, лавників (асесорів). І тут вирішальний вплив мали старости. Використовуючи прямий тиск на населення та особливо право затверджувати вїйта на посаді, вони домагалися обрання потрібних їм людей. При цьому національний склад громадської ради не мав жодного значення. Затвердження українця на посаді вїйта було рідкісним явищем. У с. Дорожів (Самбірський повіт) староста за допомогою поліції не допустив обрання вїйтом українця. Один із поліцейських прямо заявив кандидату на посаду вїйта І. Гіщаку: «Не ставте своєї кандидатури на вїйта, бо вам це на добре не вийде, тим більше, що староста вас не затвердить і будете переслідувані»⁷⁴. Інший поліцейський агітував одного із членів ради голосувати за польського кандидата, заявляючи, що це бажання старости і що нікого іншого він на цій посаді не затвердить⁷⁵. У випадках, коли з першого разу не вдалося провести вибору потрібної людини на посаду вїйта, староста вибору не затверджував. У с. Лука Шляхетська (Самбірський повіт) громадська рада, у якій більшість мали українці, обрала вїйтом українця – В. Луцького-Вадяка. Староста його не затвердив і призначив нові вибори. На цей раз вїйтом було обрано поляка. Староста вибір затвердив⁷⁶. У

⁷² Держархів Львівської обл. Ф. 1. Львівське воєводське управління. Оп. 11. Спр. 2648. Арк. 2.

⁷³ Діло. 1929. 7 квітня.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Львівське воєводське управління. Оп. 11. Спр. 2643. Арк. 2.

⁷⁶ Там само. Спр. 2655. Арк. 1, 16.

с. Купновичі (Рудківський повіт) староста протягом п'яти місяців не затверджував вибору вїтом українця, хоча протесту проти вибору не було внесено і перевибори не були призначені. Лише після відповідного посольського запиту він змушений був це зробити⁷⁷. Подібна ситуація склалася і в с. Сприня (Самбірський повіт)⁷⁸.

Найбільший резонанс у Львівському воєводстві викликала справа обрання керівництва громади в с. Острів (Львівський повіт). Ще 1927 р. староста затвердив склад новообраної громадської ради. Проте через протидію урядового комісара вибори вїта постійно зривалися. На 17 липня 1930 р. призначено вже четверті вибори вїта, але і на цей раз вони не відбулися⁷⁹. Лише 16 лютого 1931 р. вдалося обрати такого, якого на посаді затвердив староста⁸⁰.

Так, значна частина громад і надалі залишалася без виборних органів самоврядування, у частині протягом кількох років новообрані громадські ради чи керівництво громади не мали можливості виконувати свої функції, чекаючи на затвердження результатів виборів старостою. Тим часом громадами надалі керували наказні комісари. Конфлікт між громадою і комісаром – типове явище для українських сіл, особливо, коли це стосувалося управління громадським майном. Використовуючи непідконтрольність громадській раді, комісари одноосібно приймали рішення у справах, що не входили у сферу їхньої компетенції, чим викликали справедливе обурення селян. Іноді це призводило до справжніх заворушень. Так, в Апеляційному суді Львова розглядалася справа 9 жителів с. Синьовидне Верхне (Стрийський повіт), яких звинувачували в підбурюванні жителів села до непокори владі. Суть справи полягала в тому, що без згоди громадської ради була подарована громадська земля римо-католицькій парафії у Сколе. У день передачі землі, 24 квітня 1928 р., зібрався великий натовп, озброєний киями для охорони поля. На вимогу розійтися люди не реагували. Врешті передачу землі заборонили і справа була передана на розгляд Найвищому адміністративному трибуналу⁸¹. У с. Вербівка (Городенківський повіт) 21 селянина було покарано на різні терміни ув'язнення

⁷⁷ Там само. Спр. 2650. Арк. 6.

⁷⁸ Там само. Спр. 2649. Арк. 1–5.

⁷⁹ Там само. Спр. 1088. Арк. 74–75.

⁸⁰ Там само. Арк. 83.

⁸¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 205. Прокуратура апеляційного суду у Львові. Оп. 1. Спр. 608. Арк. 1–23.

за те, що вони побили новопризначеного комісара при спробі перевернути правління громадською радою⁸².

Вибори до сільських і міських громадських рад у 1927 р. стали помітною політичною подією, своєрідною репетицією перед виборами до сейму і сенату. Вони продемонстрували високу активність українського населення, засвідчили його зацікавленість громадським життям. Водночас дали змогу новоствореним українським політичним партіям продемонструвати організаційні можливості, засвідчити ставлення до проблем діяльності органів місцевого самоврядування. З цього ракурсу вибори виявили як переваги, так і недоліки у ставленні українського політикуму до виборчої акції зокрема та самоврядних інституцій загалом. До позитивних варто зарахувати передусім високу активність українських виборців, що свідчить про їхнє сподівання на перетворення громадських і міських рад на осередки розбудови національного, економічного й культурного життя в умовах польського державного організму. З цим пов'язана потужна передвиборча агітація та активна участь у виборах українських політичних партій, насамперед УНДО й УСРП. Водночас вибори означили перед українським суспільством низку проблем, до вирішення яких воно виявилось неготовим. Об'єктивно куріальна система виборів ставила додаткові перешкоди на шляху українців до громадських і міських рад. Чисельну перевагу у громадських радах нівелювала повна їхня залежність від повітових відділів. Архаїчні австрійські юридичні норми надійно забезпечували польський «стан посідання» в органах самоврядування. Треба зазначити, що польські уряди не дуже зважали на юридичні норми, особливо, коли вони стояли на заваді їхнім планам. Саме з цієї обставиною пов'язано збереження дії куріального виборчого права на території трьох південно-східних воєводств, а також відмова впродовж тривалого часу від проведення виборів. Національний аспект відігравав вирішальну роль у політичній лінії уряду щодо самоврядування на території Галичини. Українські партії нічого не змогли протиставити тиску адміністративних властей, виявилися неготовими до такого перебігу подій. Це можна пояснити браком достатньої зацікавленості самоврядною проблематикою з їхнього боку, а також відсутністю чіткої програми дій у цій сфері. Вибори

⁸² Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 205. Прокуратура апеляційного суду у Львові. Оп. 1. . Спр. 609. Арк. 1–15.

засвідчили також неспроможність українських партій поставити принцип національної солідарності вище партійних інтересів.

Після закінчення громадських виборів українське населення було втягнуто у вир нових, на цей раз – парламентських. Повноваження сейму та сенату закінчувалися в листопаді 1927 р., і нові вибори були призначені на березень 1928 р. Усі українські політичні партії взяли активну участь у передвиборчій кампанії, що відразу різко зменшило зацікавлення станом справ у самоврядуванні, хоча безпосередньо після громадських виборів керівництво УНДО й УСРП здійснило спробу виробити основні засади своєї політики щодо нього. Представники цих партій розпочали інтенсивну агітацію серед громадських радних-українців на теренах трьох південно-східних воєводств. Була висунута ідея створення організації радних-українців, яка б координувала їхню діяльність на території громад⁸³. Агітація проводилася шляхом скликання інструктивних засідань. Їхнім основним завданням було навчання радних про специфіку повноважень у галузі господарського життя громад. Особливу увагу на засіданнях приділяли проблемі виділення з бюджетів громад (на підставі власних ухвал громадських рад) коштів на потреби українських культурно-освітніх організацій. Робилися спроби запровадження української мови як офіційної на засіданнях громадських рад на підставі відповідних ухвал громадських рад і відповідно до норм закону про мови. Причому представники УНДО й УСРП намагалися уникати конкуренції між собою під час цієї акції, а в низці повітів дійшло до порозуміння між ними і спільних дій⁸⁴. Проте ця акція не набула поширення через відсутність постійної організаційної підтримки з боку УНДО. З цього приводу в газеті «Діло» було зазначено: «Спочатку говорили про скликання нарад міських радних українців у Львові та повітових з'їздів сільських радних у повітових центрах, але на балачках все скінчилось. Наші партії та керована ними преса не спромоглися на ніяку програму нашої діяльності в самоврядуванні, не зв'язала українських радних ніяким звеном спільної організації, навіть не пробувала з'ясувати української самоврядної політики в ціло-сті»⁸⁵. Намагаючись виправдати свої помилки в політиці у сфері

⁸³ Sprawy Narodowościowe. 1929. Nr 1. S. 480.

⁸⁴ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych. Warszawa, 1930. S. 5.

⁸⁵ Діло. 1929. 30 квітня.

самоврядування, керівництво УНДО на сторінках «Діла» опублікувало статтю «Наша праця в самоврядуванні». У ній стверджено, що об'єктивні причини завадили УНДО реалізувати свої плани, а саме: неуконституювання частини громадських рад унаслідок виборчих протестів з оскарженням результатів виборів⁸⁶.

Микола Іваник, *Ігор Соляр*

⁸⁶ Діло. 1929. 16 травня.